

УДК: 323.1(=161.3)

Примљено:
јул 2010.

Прихваћено:
27. 9. 2010.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година VI, vol. 8

Број 2/2010.

стр. 89-104

*Александар Грнски**

БЕЛОРУСКИ ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ ПОЧЕТКА XX В. КАО НЕИМПЕРИЈАЛНА ЕЛИТА

Резиме

Рани белоруски национализам почео је као појава која се није ослањала на масовну подршку заједнице која је требала постати белоруска. Најпре је била створена националистичка белоруска елита, која је касније почела себи конструисати белоруски народ. Међутим, стварање “потребног” народа испоставило се немогућим због тога што је тај народ себе сматрао Русима. Тек је совјетска власт са својом националном политиком дала могућност развитка и стабиловања белоруском национализму, калемећи становништву белоруски идентитет.

Кључне речи: Белоруски национализам, национални идентитет, неимперијална елита, формирање нације, политика

Почетак XX века је у Руској Царевини означен многим догађајима, укључујући и оне неприметне у јеку руско-јапанског рата и револуције 1905. године. Један од тих практично неприметних догађаја је била и појава белоруског национа-

* Белоруски државни универзитет информатике и радиоелектронике, Факултет информатичких технологија и управљања, Катедра хуманистичких дисциплина, Минск, Белорусија

лизма. У прво време су његови представници били само они који се могу сврстати у националистичку (управо националистичку, а не националну) елиту.

Мада се данас много говори о националним елитама, али за белоруску, као и вероватно, за украјинску варијанту почетка XX в. та дефиниција није баш одговарајућа. Оцена активиста раног белоруског национализма као представника белоруске националне елите греша стављањем савремених поимања на ситуацију почетком XX века. У савременом научном свету Белоруси се сматрају посебним народом, који, природно, има своју националну елиту. Почетком, пак, XX в. званична власт и озбиљна наука нису разматрале Белорусе као нешто етнички самостално¹. Белоруси су по тадашњим представама били део руског народа, који је имао своју националну елиту. И не само интелигенција, већ и племство, и чак царска породица је припадала тој елити. На тај начин, руска елита тог времена у поимањима почетка XX века је елита титуларне нације, а пошто су Белоруси део руског народа, онда су и они представници титуларне нације, која је имала своју елиту. Аутоматски лидери белоруског национализма су постајали неимперијална елита.

Први белоруски националисти су тежили да постану елита белоруског дела “руског племена”, а пошто их нико није узимао за озбиљно (чак ни сами Белоруси), требало је себе наметнути као елиту. Ради тога је био искориштена маса мера које су се углавном сводиле на разноврсну пропаганду путем чланака у новинама и брошура. Најважније шта је требало урадити, било је да се у свести становништва учврсти лик посебности Белоруса у односу на “тројство руског народа”. Већ сама идеја тројства је подвлачила разлике између Великоруса, Малоруса и Белоруса, али те разлике никада нису кориштене као ознаке подељености. На тај начин, нова антиимперијална елита која се појавила, била је принуђена да конструише за своје потребе нову белоруску нацију, издвојену од осталих, што је било праћено низом потешкоћа.

Прво, било је потребно засновати древност Белоруса, која је подвлачила законитост белоруских претензија на

1 Ако се узме у обзир да је око 80 % Белоруса почетка XX в. било присталица западнорусизма, идеје која је тврдила да Белоруси чине део руског народа, - и сами Белоруси у својој великој већини, следећи власт и науку, нису себе сматрали за потпуно суверен етнички субјекат.

одређену територију и самосталност. Друго, требало је засновати то да су Белоруси посебан народ и говоре посебним језиком, који је наука тог времена чврсто сматрала дијалектом руског. Треће, потребно је било створити пантеон националних хероја, који су се борили за независност Белорусије у прошлости, којима су могла да се руководе будућа поколења.

Древност Белоруса је националистичка елита засновала прилично лако. Она је за аксиому узела тезу оца белоруског национализма Ф. Богушевича, која се базира на томе да је елита Велике Кнежевине Литванске у средњем веку говорила “чистим белоруским језиком”² и дакле била је белоруска. На тај начин се утемељење Белоруса јавило у историји регије у облику Велике Кнежевине Литванске³.

Разлика између Белоруса и Руса се такође доказивала лако. Пошто Белоруси и Руси говоре различитим језицима, онда су они, по мишљењу националиста, различити народи. Шта је представљао говор белоруских сељака тог времена, језик или дијалекат, сваки је интелектуалац сам себи дефинисао.

Највећи је проблем био пантеон националних хероја. Сељаци практично нису у својој средини очували хероичку епiku, пошто је у периоду пољског утицаја (од краја XIV до краја XVIII в.) староруско епско наслеђе избрисано из сећања сељака као непотребно⁴. Све функције заштите Отаџбине на себе су преузели племићи, који такође нису очували староруску хероикку, пошто се брзо колонизовала и преузела

2 Багушевiч Ф. Творы. 2-е вид. – Мiнск, 2001. – С. 21. Интересантно да је овај текст био предговор за зборник стихова, а не научни рад. Тим више, управо у њему су биле формулисане оне идеје које до данас утврђују вредносне оријентире белоруске нације.

3 Потребно је, међутим, приметити да су први о белоруској Великој Кнежевини Литванској почели говорити представници западнорусизма – правца који је сматрао да су Белоруси део руског народа. Белорусију су они сматрали искључиво културно-етнографским империјском регијом, тј. Западном Русијом, а Белорусе као становнике те регије које је пореклом од становништва западног дела Старе Русије. Стављајући Белорусе у средњовековну Литванску Русију, они су је самим тиме супротстављали Пољској и подвлачили негативан утицај западног суседа на ситуацију у Литванској Кнежевини. В, на пример: Коялович М.О. Чтения по истории западной России. – Минск, 2006 (прво издање је изашло 1864. г.), Коялович М.О. История воссоединения западнорусских униатов старых времён. – Минск, 1999 (прво издање 1873 г.).

4 Карский Е.Ф. Белорусы. В 3 т. Т. 3. Кн. 1. – Минск, 2007. – Стр. 492.

пољски хероички пантеон. Наметање сељацима, почетком ХХ века, у својству белоруских хероја великих кнежева литванских није имало успеха. У време Првог светског рата белоруски националисти су покушали да прогласе за белоруске националне хероје личности пољског пантеона, чији део се у периоду совјетске власти одомаћио и до данас се дефинишу као белоруски хероји⁵.

Белоруска неимперијална елита је била принуђена да предлаже својим “потрошачима” идеје алтернативне империјалним. И овде је морала да се сретне с одређеним тешкоћама. Белоруски национализам је сељаку нудио (као минимум, с моралног гледишта) лошији статус, него онај у коме се сељак налазио пре тога. Јер, припадност Русима – титуларној нацији је давала повода за понос целокупном историјом развоја Државе Русије, давала је могућност припадности победама над спољним непријатељем и изградње јаке државе. Белоруски сељаци, који су доспевали у царску армију, постајали су градитељи величине царевине. Тај проблем утицаја армије на свест у белоруској историографији у принципу се

5 На пример, о стварању белоруског хероја од К. Калиновског в. на српском језику: Гронски А. Национално-религиозни погледи В.К. Калиновског и њихови одједи у «Мужичкој истини» за време пољског устанка 1863 – 1864. године // Српска политична мисао. – 2004. – Бр. 1/4. – С. 243 – 264. (на Интернету је исти овај чланак: Гронски А. Национално-религиозни погледи В.К. Калиновског и њихови одједи у «Мужичкој истини» за време пољског устанка 1863 – 1864. године http://www.ipsbgd.edu.yu/uploads/content_18_A243-264.pdf), тако је она и поново одштампана: Гронски А. Национално-религиозни погледи В.К. Калиновског и њихови одједи у «Мужичкој истини» за време пољског устанка 1863 – 1864. године // Унија: политика Римокатоличке цркве према православним Словенима / приредио Зоран Милошевић. – 1. изд. – Београд: Институт за политичке студије, 2005. – Стр. 279 – 306., у скраћеном облику се може наћи као: Гронски А. Национално-религиозни погледи В.К. Калиновског // Српска вила. Часопис за књижевност, науку и културу. 2004. Бр. 20. – Стр. 56 – 68. На руском језику: Гронский А.Д. Конструирование образа белорусского национального героя: В.К.Калиновский // Белоруссия и Украина: История и культура. Ежегодник 2005/2006. – М., «Индрик», 2008. – Стр.253-265. В веома скраћеном облику тај је текст био објављен у Белорусији (Гронский А.Д. Кастусь Калиновский: конструирование героя // Беларуская думка. 2008. № 2. – Стр. 82-87). На њега се већ појавила рекација у виду рецензија где мене критикују за покушај оцрњавања «светлый образ белорусского героя». В Вашкевич А. Як Гронскі расправіўся над Каліноўскім // АРСНЕ. 2008. № 7-8. – Стр. 51-56; ова је рецензија доступна на Интернету, путем: <http://arche.by/by/9/30/72/>, такође Мяснікоў А. І ўсё ж ён герой // Беларуская думка. 2008. № 11. – Стр. 104-110.

није истицао. Мада су се изданци империјалног патриотизма међу пензионисаним војницима испољавали. Тако су се у периоду пољског устанка 1863-1864. године устаници обрачунавали са пензионисаним војницима, упркос томе што су они припадали католичкој вери. Представе о себи као Русима, задавале су много проблема опозиционим снагама Северо-западног краја. И ако су Пољаци, губећи борбу за умове становништва Северо-западног краја, могли да компензују много успешнијом пропагандом у Пољској, онда неимперијална елита није имала могућности да нађе себи други народ. За стварање “неруских” Белоруса почетком XX века је чак био смишљен термин који је Великорусе означавао као - Расејце. Тај је термин свесно покушавао да удаљи великоруско становништво од белоруског, које је за самоидентификацију спокојно користило термин Руси⁶. Очигледно, због немогућности да се објасни да су Руси – назив “страног” народа, појавили су се Расејци. На тај начин империјални патриотизам је прилично озбиљно блокирао могућности пропаганде неимперијалне елите. Јер, у замену поноса на велику земљу, предлагана је спознаја себе као малог народа, кога су током практично целокупне историје константно уништавали, потчињавали и експлоатисали јаки суседи због својих интереса. Осећати себе Русима је за белоруске сељаке било престижније него схватање себе као посебног народа, па нека и братског, тим више што је ситуација водила томе да су се код белоруских сељака постепено изграђивале одређене идентификације, које нису биле по вољи неимперијалној белоруској елити. То је приметио Д. Ливен, који је претпоставио извесну везу армијске службе с развојем патриотизма. “Тешко је замислити – пише Ливен, - да одана и често херојска војна служба буквално милиона обичних руских људи није имала утицаја на политички идентитет маса...”⁷.

У целини, ствара се утисак да су белоруски интелектуалци били елита без нације. Почетком XX века белоруска антиимперијална елита је постојала као реалност, чак и дубоко маргинална, а белоруска нација уопште није постојала⁸. То

6 Карский Е.Ф. Навед. дело. Т. 3. Књ. 2. – Минск, 2007. – Стр. 382.

7 Ливен Д. Российская империя и её враги с XVI века до наших дней / Прев. с енгл. А. Козлика, А. Платонова. – М., 2007. – Стр. 407.

8 Објективна реалност белоруска нација је постала тек у епоси совјетске

признају и савремени независни истраживачи⁹, па и сами белоруски националисти понекад нису говорили о обнови већ стварању¹⁰. Неимперијална елита има потенцијала да стане на чело младе нације само у случају ако пропаганда те елите направи могућим постојање нације као субјекта политичке реалности. Овде се треба сложити са В. А. Тишковым, који наводи Т. Ериксена, да се нација појављује када група утицајних људи одлучи да тако треба бити.¹¹ У белоруском, пак, случају неимперијална елита ни на који начин није потпадала под дефиницију “утицајних људи”, и по тој карактеристици није поседовала потенцијал стварања нације. Белоруски интелектуалци због низа узрока на тај начин нису ни могли ширити неку пропаганду, усмерену на масе из којих је требала да се појави белоруска нација. Белоруски је утицај био толико слаб, да чак у регионима који се традиционално сматрају подвргнутим белоруском националистичком утицају, о постојању белоруског национализма сељаштво једноставно није чуло.¹²

Сама пак, неимперијална елита се регрутовала из малог круга локалне интелигенције, коју је повезивало неколико момената. Прво, скоро сви су били потомци осиромаш-

власти. О начинима стварања нације у совјетском периоду, в. на пример, Каррер д’Анкосс Э. Евразийская империя: История Российской империи с 1552 г. до наших дней / Прев. с фр. – М., 2007. – 367 стр.

9 Тачније, Елен Каррер д’Анкосс у књизи «Евразийская империя» пише о ситуацији, која се формирала после Фебруарске револуције 1917 г. око белоруског питања: «[...] интелигенција је маштала о стварању управо белоруске културе [...] (о нацији још није реч!)» (стр. 170).

10 Тако један од активиста белоруског национализма почетка XX в. Антон Луцкевич, који је под псеудонимом Антон Новина издао мању брошуру «На дарозі да новаго жыцьця», писао је: «Белоруси су се национално пробудили, најпре одредили пут којим треба да иде даљни нациоонални препород белоруског народа. Тај пут је миран стваралачки рад на стварању – [издвојио А.Г.] своје националне културе на чисто демократској основи – дакле, без најмањих знакова националног шовинизма и мржње према другим нацијама. С тог пута до данашњег дана белоруски национални покрет није сишао ниједан корак.» (Новина А. На дарозі да новаго жыцьця. – Пецярбург: Друкарня Пенткоўскаго, 1912. – Стр. 12).

11 Тишков В.А. Что есть Россия и российский народ // Pro et Contra. 2007. май-июнь. – Стр. 34.

12 Веома су интересантни подаци о томе колико је био познат белоруски национализам међу белоруским сељацима, в.: Баршчэўскі А. Вялікая і малая айчына ва ўспрыяцці беларусаў з Усходняй Беласточчыны // Беларусіка-Albarutenika. Кн.6., ч. 1. – Мінск, 1997. – Стр. 299.

шеног племства, тј. васпитани су у пољској култури, друго, они нису себе могли пронаћи у већ познатим и устаљеним идентитетима, треће, практично скоро нико од њих није имао високо хуманистичко образовање и није могао доказати да је у праву ничим, осим скупом обичних политичких декларација, које се често нуђене као научне чињенице, или интерпретацијом научних чињеница, понекад потпуно контрадикторних. Белоруски национализам је био формиран од стране аутсајдер,¹³ који су постали културно маргинални. Без маргинализације би стварање белоруског национализма било немогуће, јер словенско становништво Северо-западног краја Руске Царевине је тежило или ка руском или (у мањој мери) пољском идентитету, а за стварање нације, која је способна да задовољи и једне и друге погледе, требало је бавити се политичком и културном еклектиком.

Десило се да они који због неког разлога нису могли прећи на виши ниво, али су веома желели да уђу у признату елиту, као да су се заглавили између своје провинцијалне и “високе” културе: руске или пољске. Немогућност уласка у више слојеве, сасвим је могуће, било је покретачки механизам конструисања или самоконструисања белоруске неимперијалне елите.

Уопште, мотиве уласка у белоруски идентитет првенца белоруског национализма нико није детаљно разматрао. Основне хипотезе се свODE или на борбу невелике групе Белоруса за права целог белоруског народа, или на коришћење теорија М. Хроха и Б. Андерсена, које обично нису илустроване чињеницама, и проглашавају се механизмом појаве белоруске самосвести. Једино, по свој прилици, алтернативно мишљење је хипотеза савременог белоруског филозофа В. Акудовича, који пише да је белоруски национализам “био формиран од стране аутсајдера од других национално-владајућих дискурса. То је прилично увредљив закључак за нашу гордост, али се тешимо тиме да је он типолошки, када се говори о постанку нових нација... Лидери се не враћају. Они који су доспели у владајуће елите метропола, никада се не враћају у етничку провинцију. Враћају се само аутсајдери,

13 Акудовіч В. Код адсутнасці (асновы беларускай ментальнасці). – Мінск, 2007. – Стр. 48.

који немају шансе да добију места која одговарају њиховим амбицијама у већ формираним кастама елита”.¹⁴

Ради потпуне слике интересантно је неколико случајева очигледно вештачки стечене националне самоидентификације. На пример, три рођена брата Ивановски почетком XX века су објавила о својој потпуно различитој националној самоидентификацији. Тако је најстарији Јуриј (Јежи) остао Пољак, средњи Вацлав постао је Белорус, а најмлађи, Тадеуш – Литванац. При томе најмлађи чак није ни знао литвански језик и учио га је после објављивања свог литванског идентитета. У “Энцыклапедыі гісторыі Беларусі” сва тројица се једнако сврставају у Белорусе, и зато је за Јурија и Тадеуша написано “сматрао себе Пољаком” и “сматрао себе Литванцем”¹⁵. У Аустро-Угарској се отприлике такав став видео код браће Шептички. Један од њих је постао пољски генерал, а други – украјински унијатски митрополит.

То што је белоруски идентитет за интелигенцију тог времена било нешто природно, не треба говорити. Разјашњавање узрока његове појаве захтева велико време и прилично озбиљну анализу идеја тог периода, које су се развијале не само на територији Северозападне Русије, већ и пољских земаља, Југозападне Русије, Аустријске Галиције, других територија Аустро-Угарске, па и Европе уопште.

Објективно истраживање проблема ометају и стална позивања на савремене нације, које су се појавиле из аутохтоног становништва делова распаднуте Руске Царевине. Позивање на то да је православно сељаштво Западног краја “у савременој терминологији украјинско или белоруско”¹⁶, константно подсећа на то да је пројекат “Белоруси” или “Украјинци” извршаван. Сада је то чињеница. Међутим, до политике белорусизације у 20-им годинама XX века, тешко се могло рећи нешто одређено о пројекту “Белоруси”. Пре ће бити да је цела логика развитка иступала против појаве белоруског субјекта. Управо зато су представници немачких окупационих снага у периоду Првог светског рата видели у белоруској неимперијалној елити само “неколико археолога и писаца из Виљна”

14 Акудовіч В. Нав. дело – Стр. 48-49.

15 Пазднякоў В. Іваноўскія // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. У 6 т. Т. 3. – Мінск, 1996. – Стр. 467.

16 Ливен Д. Навед. дело – Стр. 358.

и сматрали њихове активности “локалним пословима, који немају политички значај”¹⁷. Неки савремени истраживачи такође разматрају периферне сепаратизме Руске Империје као неделотворне. “Све до Првог светског рата периферни национализми су носили маргиналан карактер. њихов неочекивани тријумф је био изазван кризом Центра и немерном подршком од стране револуционарних партија”¹⁸, - пише академик В. А. Тишков. осим тога, В. А. Тишков чак не примећује ништа националистичко у тој активности, коју су сви навикли да називају националним покретом. “Национални покрети у царевини Романових су били маргинална форма културних и социјално-политичких манифестација, крајње ретко увијених у реторику национализма, и тим више у његову сепаратистичку форму”, тврди он, очигледно желећи да подвуче етнографско-културолошки карактер те активности као минимум у првим временима.¹⁹ Само у Пољској и Финској су национални покрети одговарали свом називу²⁰.

Управо због тога покушај изграђивања неимперијалне елите од белоруске полусепаратистичке интелигенције је најпре био утопијски. За постојање јаке антиимперијалне елите белоруског обрасца нису били заинтересоване ни руске власти и њихови локални поборници, ни Пољаци који су активно водили пропаганду у региону. Ни једна ни друга страна нису желеле стварање нове снаге у региону путем стицања алтернативног идентитета. Белоруски пројекат се експлоатисао у првом реду као погранични. Пољаци су намеравали да подржавају белоруски утицај само тамо где због неких разлога пољски утицај није могао да стоји насупрот руском. Тамо где је пољски утицај успешно од локалног становништва створио Пољаке, ниједан други утицај није могао да постоји²¹. Пољски националисти још крајем XIX века су

17 Багдановіч А.Г. Ідэя дзяржаўнасці ў грамадска-палітычнай думцы Беларусі (1914 – сакавік 1917 г.) // Гістарычная навука і гістарычная адукацыя у Рэспубліцы Беларусь: Новыя канцэпцыі і падыходы. У 2 ч. Ч. 2. Сусветная гісторыя / Навук. рэд. У.С. Кошалеў. – Мінск, 1995. – Стр. 138.

18 Тишков В.А. Навед. дело – Стр. 38.

19 Исто, стр. 34.

20 Тишков В.А. Российский народ и национальная идентичность // Профиль. 2008. № 24 (579). 23 июня. / Режим доступа: <http://www.profil.orc.ru/numbers/?=615>.

21 Наша ніва. Першая беларуская газета з рысункамі. [Факсімільнае выданне].

одлучили да подржавају сву антируску активност у региону²². На тај начин белоруску неимперијална елита је била од стране пољских националиста разматрана само као инструмент антируског утицаја. Из тог разлога су локалне национализме подржавали страни противници царевине. “Када говоримо о многобројним субјектима у узајамном деловању на периферији Руске Империје, ми, свакако, треба да имамо у виду оне снаге које су се налазиле изван граница царевине”²³, - пише А. И. Милер, не наводећи конкретне снаге изван царевине. Очигледна веза украјинског, белоруског и литванског национализма “с пољским национал-радикалима и њихово подстрекивање од стране Аустрије ... јачали су поимање културно-просветитељске делатности њихових вођа као политички позив”, који је за собом могао повући “позитивну политичку сепарацију”, већ конкретније тврди С. И. Каспе, указујући на стране заинтересоване за ширење национализма.²⁴ Што се тиче белоруског национализма, за њега су у неимперијалном, антируском дискурсу били заинтересовани осим Пољака и Јапанци 1904 - 1905. године²⁵, а затим стране тројног савеза, односно, Немачка.²⁶

За објективно посматрање датог питања проблеме ствара и “национални понос”. Чим се појави идеја нације, одмах се почиње с тражењем оправдања њеног постојања, тј. бирају се чињенице које чине логичку заснованост постојане базе, која је и требала логично да доведе до појаве нације. Ситне чињенице и појаве које практично ништа не означавају постају главни правци рада интелектуалаца, они се подвлаче на све начине, на крају крајева, прекривајући огромну масу

- Б.м., б.г. - Вып. 3.: 1910 г. - Стр. 457.

22 Мірановіч Я. Найноўшая гісторыя Беларусі. - СПб., 2003. - Стр. 17.

23 Миллер А. Империя Романовых и национализм: Эссе по методологии исторического исследования. М., 2006. - Стр. 32

24 Каспэ С.И. Империя и модернизация: Общая модель и российская специфика. М., 2001. - Стр. 152.

25 Павлов Д.Б., Петров С.А. Японские деньги и русская революция / Тайны русско-японской войны. - М., 1993. - Стр. 80

26 Детальније о белоруском национализму у периоду Првог светског рата в.: Гронский А.Д. Белорусские националисты и Первая мировая война // Проблемы войны и мира в эпоху нового и новейшего времени (к 200-летию подписания Тильзитского договора): Материалы международной научной конференции. С.-Петербург, декабрь 2007 г. - СПб., 2008. - Стр. 251-256.

фактуре која самим својим постојањем противуречи логици легитимности нове нације. Као резултат код потрошача нових тумачења појављује се феномен принудне асоцијације, када се важним сматра одређена група симбола који имају строг идеолошки постојан смер. Низ тих симбола се више не може интерпретирати другачије него кроз призму идеологије. Симбол се тренутно асоцира с потребним закључком, пошто алтернатива разрађеног система погледа нема. Остали симболи, који подвлаче субјективност развитка неког процеса или се једноставно уопште не разматрају, или се објаве као мало значајни, или се идеолошки оформљују у “своје” симболе²⁷. Као узрок тога што белоруска нација данас посто-

27 Поводом значајних или безначајних појава у историји, које се тичу формирања нација у Руској Царевини, добро је закључио В.А. Тишков: «... после стицања сопствене државности, њихови [пољски, белоруски, украјински и др. – А.Г.] историјски наративи, или такозване националне историје, на неки су начин искључили Русију из заједничке прошлости ... за заједничку историју у саставу руске државе Финци и Пољаци, а сада Украјинци и Белоруси знају само зато што је то био период царске власти и борбе за национално ослобођење. Нажалост, у том новом пројекту за изучавање «провинција» [реч је о књизи «Западные окраины Российской империи». – А.Г.], изгледа, «национални покрети» остају у центру интересовања и излагања. А они, који су били за целовиту Русију и предност давали централизованом варијанти и чак били у служби централних власти и других руских институција (од културе до армије), они су се опет нашли ван простора историје ... Данашњи историчари као да окрећу у прошлост оне категорије становништва и групне коалиције које су им познате данас, мислећи да је управо тако увек било. То јест, да су увек постојали Руси, Пољаци, Украјинци и Белоруси. У ствари, иза тих ... форми идентификације тадашњих Руса су стајали и стално се мењали разноврсне супстанције». // Валерий Тишков. Лични сајт. / Режим доступа: http://www.valerytishkov.ru/cntnt/nauchnaya/_predstavly.html. У Белорусији, «руске» форме белоруског идентитета сматрају да их не треба изучавати, или подвргавају оштрој критици као русификаторске. Познати су случајеви када су белоруска издања отказивала с различитим објашњењем, штампање чланака који су посвећени датом проблему, ако ти чланци нису критиковали руску политику. Тачније, један од мојих чланака, посвећених проблему белоруске националне хероике почетком XX века такође је изазвао сличну реакцију због “приличне дискутабилности”, како ме је обавестио оргкомитет конференције «Белоруссия и соседи: исторические пути, взаимодействие и взаимовлияние», која се одржавала у јесен 2008. г. у Гомељском државном универзитету. Штавише, у Јужном федералном универзитету (Русија) тај исти чланак није изазвао такву реакцију и био је штампан. (в.: Гронский А.Д. Попытка конструирования белорусской национальной героики в начале XX в. К вопросу становления белорусского национализма // Современные политические процессы на Украине. Под редакцией И. П. Добаева, Э. А. Попова. Ростов-на-Дону, Издательство СКНЦ ВШ ЮФУ. 2009. С. 48-57.). Такође се с њим може упознати путем Интернета

ји, у односу на прошлост, јавља се принудна асоцијација која наводи да се догађаји прошлости интерпретирају само једнозначно, полазећи од данашњег постојања одређених реалија. Испоставља се да се реалност која је организована по принципу “овде и сада” преноси на “тамо и тада”. У суштини, дешава се сужавање истраживачке свести које оставља изван граница научног интересовања све оно што се логички не уклапа у потврђивање савремених реалија и, штавише, све оно што им противуречи.

На тај начин, ако се анализирају заједничке црте, карактеристичне за белоруску неимперијалну елиту, онда се, очигледно, могу издвојити следеће:

- Културно аутсајдерство, повезано с амбицијама. Представници белоруске неимперијалне елите нашли су се по страни грађе у “високим” идентитетима: руском или пољском. Остајући за те идентитете аутсајдери, националистима је било потребно да створе нов суверен идентитет у коме могу да се заузму највише позиције.

- Маргиналност. Погледи које је предлагала неимперијална елита, апсолутно нису подржавани од стране масе. Њих једноставно нису примећивали. Покушај да се покаже интересовање белоруског сељаштва за белоруски национализам била је обична самореклама. Још једно објашњење уверености лидера белоруског национализма у масовну подршку њихових идеја може да се тумачи ограниченим кругом активног општења белоруске неимперијалне елите. Вртећи се у кругу својих поклоника, могла се формирати представа о масовној подршци својих идеја, не размишљајући да сами поклоници представљају маргиналну групу у региону.

- Наметање нижег статуса за своје поклонице. Неимперијална елита је предлагала само алтернативну идентификацију, али и прелаз из стања дела титуларне нације у националну мањину. Ради учвршћивања тог статуса неопходно је било наметање комплекса жртве и лика непријатеља.

(в.: Гронский А.Д. Попытка конструирования белорусской национальной героики в начале XX в. К вопросу становления белорусского национализма // Информационно-политический портал Геополитика. / <http://geopolitica.ru/Articles/515/>). Без икаквих претензија поводом «приличне дискутабилности» мало скраћена верзија тог чланка је била узета за штампање на историјском факултету С-Петербуршког универзитета. Редактор је само појаснио систем формирања научног апарата.

- Одсуство високог хуманистичког образовања. За варијанту заснивања новог идентитета која се може боље доказати неопходна су била научна истраживања, која су снагом научности давала значајнији улог.

- Ослонац на противнике за обезбеђивање сопствене живототворности. Белоруски национализам није могао експлоатисати ресурсе белоруског народа, који није био заинтересован за перипетије “белоруског националног препорода”. Локалне аристократе (кнегиња М. Радзивил и спахија А. Скирмунт) нису могли да пруже потребну финансијску помоћ. Зато је белоруски национализам био принуђен да сарађује с антиимперијалним снагама у региону и ван његових граница, посебно у кризним временима (с Јапанцима 1904-1905. године, с Немцима у периоду Првог светског рата, а с Пољацима, уопште константно).

- Присуство много јачих конкурентских елита у региону, које су представљале царске регионалне елите (Западно-руси) или већ постојеће антиимперијалне, али су раније биле државне (Пољаци).

Бивша неимперијална белоруска елита као национална се формирала тек у периоду совјетске власти. Пошто су се проимперијална расположења у Совјетском Савезу аутоматски сматрала сумњивим, у Белорусији је Москва била принуђена да се ослања на представнике бивше неимперијалне елите, који су на тај начин добили доступ к власти, утицај и административне ресурсе.

Превод са руског:
Мирјана Драговић

ЛИТЕРАТУРА

- Акудовіч В. Код адсутнасці (асновы беларускай ментальнасці). – Мінск, 2007.
- Багдановіч А.Г. Ідэя дзяржаўнасці ў грамадска-палітычнай думцы Беларусі (1914 – сакавік 1917 г.) // Гістарычная навука і гістарычная адукацыя у Рэспубліцы Беларусь: Новыя канцэпцыі і падыходы. У 2 ч.

- Ч. 2. Сусветная гісторыя / Навук. рэд. У.С. Кошалеў. – Мінск, 1995. – С. 136-141.
- Багушэвіч Ф. Творы. 2-е выд. – Мінск, 2001.
- Баршчэўскі А. Вялікая і малая айчына ва ўспрыяцці беларусаў з Усходняй Беласточчыны // Беларусіка-Албарутеніка. Кн.6., ч. 1. – Мінск, 1997. – С. 298-306.
- Вашкевіч А. Як Гронскі расправіўся над Каліноўскім // АРСНЕ. 2008. № 7-8. – С. 51-56;
- Вашкевіч А. Як Гронскі расправіўся над Каліноўскім: <http://arche.by/by/9/30/72/>,
- Гронски А. Национално-религиозни погледи В.К. Калиновског и њихови одједи у «Мужичкој истини» за време польског устанка 1863 – 1864. године // Српска политична мисао. – 2004. – Бр. 1/4. – С. 243 – 264.
- Гронски А. Национално-религиозни погледи В.К. Калиновског и њихови одједи у «Мужичкој истини» за време польског устанка 1863 – 1864. године http://www.ipsbgd.edu.yu/uploads/content_18_A243-264.pdf
- Гронски А. Национално-религиозни погледи В.К. Калиновског и њихови одједи у «Мужичкој истини» за време польског устанка 1863 – 1864. године // Унија: политика Римокатоличке цркве према православним Словенима / приредио Зоран Милошевић. – 1. изд. – Београд: Институт за политичке студије, 2005. – С. 279 – 306.
- Гронски А. Национално-религиозни погледи В.К. Калиновског // Српска вила. Часопис за књижевност, науку и културу. 2004. Бр. 20. – С. 56 – 68.
- Гронский А.Д. Белорусские националисты и Первая мировая война // Проблемы войны и мира в эпоху нового и новейшего времени (к 200-летию подписания Тильзитского договора): Материалы международной научной конференции. С.-Петербург, декабрь 2007 г. – СПб., 2008. – С. 251-256.
- Гронский А.Д. Кастусь Калиновский: конструирование героя // Беларуская думка. 2008. № 2. – С. 82-87.
- Гронский А.Д. Конструирование образа белорусского национального героя: В.К.Калиновский // Белоруссия и Украина: История и культура. Ежегодник 2005/2006. – М., «Индрик», 2008. – С.253-265.

- Гронский А.Д. Попытка конструирования белорусской национальной героики в начале XX в. К вопросу становления белорусского национализма // Современные политические процессы на Украине. Под редакцией И.П. Добаева, Э.А. Попова. Ростов-на-Дону, Издательство СКНЦ ВШ ЮФУ. 2009. С. 48-57.
- Гронский А.Д. Попытка конструирования белорусской национальной героики в начале XX в. К вопросу становления белорусского национализма // Информационно-политический портал Геополитика. / <http://geopolitica.ru/Articles/515/>.
- Каррер д'Анкосс Э. Евразийская империя: История Российской империи с 1552 г. до наших дней / Пер. с фр. – М., 2007.
- Карский Е.Ф. Белорусы. В 3 т. Т. 3. Кн. 1. – Минск, 2007.
- Карский Е.Ф. Белорусы. В 3 т. Т. 3. Кн. 2. – Минск, 2007.
- Каспэ С.И. Империя и модернизация: Общая модель и российская специфика. М., 2001.
- Коялович М.О. История воссоединения западнорусских униатов старых времён. – Минск, 1999.
- Коялович М.О. Чтения по истории западной России. – Минск, 2006.
- Ливен Д. Российская империя и её враги с XVI века до наших дней / Пер. с англ. А. Козлика, А. Платонова. – М., 2007.
- Мірановіч Я. Найноўшая гісторыя Беларусі. – СПб., 2003.
- Миллер А. Империя Романовых и национализм: Эссе по методологии исторического исследования. М., 2006.
- Мяснікоў А. І ўсё ж ён герой // Беларуская думка. 2008. № 11. – С. 104-110.
- Наша ніва. Першая беларуская газета з рысункамі. [Факсімільнае выданне]. – Б.м., б.г. – Вып. 3.: 1910 г.
- Новіна А. На дарозі да новаго жыцця. – Пецярбург: Друкарня Пенткоўскага, 1912.
- Павлов Д.Б., Петров С.А. Японские деньги и русская революция / Тайны русско-японской войны. – М., 1993.
- Пазднякоў В. Іваноўскія // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. У 6 т. Т. 3. – Мінск, 1996. – С. 467.

- Тишков В.А. Рецензия на книгу «Западные окраины Российской империи» // Валерий Тишков. Личный сайт. // http://www.valerytishkov.ru/cntnt/nauchnaya_predstavly.html.
- Тишков В.А. Российский народ и национальная идентичность // Профиль. 2008. № 24 (579). 23 июня. // <http://www.profil.orc.ru/numbers/?=615>.
- Тишков В.А. Что есть Россия и российский народ // Pro et Contra. 2007. май-июнь. – С. 21-41.

Alekandar Gronski

*BYELORUSSIAN INTELLECTUALS FROM
THE BEGINNING OF TWENTIETH CENTURY
AS A NON-IMPERIAL ELITE*

Summary

Early Byelorussian nationalism started as a phenomenon that did not rely upon massive support of the community which was supposed to become Byelorussian one. Firstly there was created a nationalist Byelorussian elite, which later started to construct Byelorussian people. However, creation of “the needed” people turned out to be impossible one, as the people considered themselves to be Russians. It was only the Soviet government with its nationalist politics that gave opportunity for development and stabilization of Byelorussian nationalism, attaching to the citizens a Byelorussian identity.

Key Words: Byelorussian nationalism, national identity, non-imperial elite, forming a nation, politics